

מלכות שלמה – מלכות שלימה

שורש מלכות דוד

שורש מלכות דוד ושלמה מבית פרץ אשר ילדה תמר ליהודה: "ואלה תולדות פרץ, פרץ הוליד את חצרון וחצרון הוליד את רם ורם הוליד את עמינדב ועמינדב הוליד את נחשון ונחשון הוליד את שלמה ושלמון הוליד את בועז ובועז הוליד את עובד ועובד הוליד את ישי וישי הוליד את דוד" (רות ד', יח-כב).¹

תאומי יהודה היו פרץ וזרח. משונה הייתה יציאתם לאויר העולם: "ויהי בלדתה ויתן יד, ותקח המילדת ותקשור על ידו שני לאמור זה יצא ראשונה, ויהי כמשיב ידו והנה יצא אחיו, ותאמר מה פרצת עליך פרץ, ויקרא שמו פרץ, ואחר יצא אחיו אשר על ידו השני ויקרא שמו זרח" (בראשית ל"ח, כח-ל).

מלכות בית דוד יוצאת מפרץ ובתרגום יונתן: "מה פרצת עליך פרץ" - "מה תקוף סגי תקיפתא ועלך אית למיתקף דאנת עתיד למחסן מלכותא וקרת שמה פרץ". וכן במקומות רבים נוספים: "ביקש זרח לצאת תחילה אמר הקב"ה משיח עומד מפרץ ויוצא זרח ראשון ופרץ זה משיח שנאמר עלה הפורץ לפניהם" (אגדת בראשית פס"ד) ובתנחומא ישן וישב כ"א: "פרץ זה מלכות ואלה תולדות פרץ. זרח זה כהן". ואפשר לראות רמז לכהונה בגלל היותה של תמר אמו של פרץ, בתו של שם, שנקרא גם מלכי צדק כהן לאל עליון (רשי"י ל"ח, כד - עפ"י המדרש). ומיהודה אכן יצאו מלכים ויצאה גם אלישבע אם הכהונה, אשת אהרן הכהן.

השם פרץ נאה למלכות ועל שם הרמזים הגנוזים בשמו: פריצה - "מלך פורץ גדר ואין מוחים בידו" (יבמות עו, ע"ב). חוזק ותקיפות (תרגום אונקלוס ותרגום יונתן בן עוזיאל) התפשטות "ופרצת ימה וקדמה" (אבי"ע) פריה ורבייה "ויפרוץ לרוב" (רס"ג ואבי"ע). אולם, לא רק תוכן שמם מעיד על השוני ביניהם אף היוזמה לקביעת שמם

1. על דוד היוצא מפרץ במאמר "על יד איש בן פרצי - פרץ ומשיחיותו" של הרב יהודה שחור ב"ישועות עוזי", ספר זכרון לרב עוזי קלכהיים זצ"ל, עמ' 215-236.

מצביעה על כך, המיילדת מיוזמתה מחליטה לקשור לזרח שני ועקב כך קוראת לו זרח אולם זרח עצמו פסיבי בקריאת שמו. פרץ הוא הפורץ והוא הגורם לכך שיקראו לו פרץ.²

פרץ זרח - חמה ולבנה

שני תאומי צבייה אלו נמשלו לשני המאורות הגדולים - לחמה ולבנה: "ישב לו ר' רחומאי ודרש אמאי איקרי פרץ על שם הלבנה שהלבנה נפרצת לעתים זרח איקרי על שם החמה שהחמה זורחת תמיד" (ספר "הבהיר" אות נט הובא ב"תורה שלמה" בראשית ל"ח אות קלא ובהערות). וחוט השני האדום שעל שמו נקרא זרח כמזכיר את צבעה האדום של השמש בזריחתה. וברשב"ם: "זרח לשון אדמומית וכן כל זריחת שמש בבוקר ובערב אדום הוא".

ומלכות דוד שבאה מפרץ נמשלה ללבנה וכך מובא בשמות רבה פרשה כ"ו: "החדש הזה לכם" - ישראל מונים ללבנה כמו הלבנה שהולכת וגדלה עד ט"ו יום לחידושה כך מאברהם ועד שלמה ט"ו דורות ובט"ו אור שלה מלא ונתמלא דיסקוס של לבנה ומשם התחילו המלכים פוחתים עד צדקיהו ואת עיני צדקיהו עיור חסר אורה של לבנה".

ובמהר"ל בחידושי אגדות ר"ה כ"ה מסביר מדוע כסימן לקידוש החודש שלחו את האימרה דוד מלך ישראל חי וקיים:³ "כי מלכות דוד דומה אל מלכות הירח. מה ירח הוא נקרא קטון גם כן דוד נקרא קטון. והיו לתמר שני תאומים פרץ זרח נגד שני המאורות, זרח נגד החמה שהיא זורחת, פרץ נגד הלבנה שהיא פרוצה ומלכות בית דוד מפרץ. וכמו שקיום הלבנה לעד כך מלכותו קיים לעד וזהו שאמר וכסאו כשמש נגדי בירח יכון עולם תלה הכתוב הנצחיות של כסא דוד בירח וכמו הירח אף אם נפסד אורו חוזר להתחדש, כך מלכות בית דוד חוזר להתחדש אף אם גלתה. ולפיכך אמרו (סנהדרין מב, ע"א) שעתידין להתחדש כמותה ולפאר ליוצרים".

2. רמז נוסף יש בשם פרץ על שם מוצאה של מלכות בית דוד מפריצות ממעשה בנות לוט שיצאה מהם רות המואביה וממעשה תמר שיצא ממנה פרץ.

3. ב"שם משמואל" ויקרא פרשת תזריע, עמי רח מביא את הקשר בין ראש חדש לדוד המלך: "ור"ח הוא יו"ט של דוד המלך ע"ה כמאמרם ז"ל דוד מלך ישראל חי וקיים כי שלושת המועדות הם כנגד ג' אבות ור"ח הם י"ב כנגד י"ב השבטים וצריכים דבר המאחדם והוא כנסת ישראל ודוד המלך שהוא בדוגמתה ולכן במתן תורה שנעשו כולם כאיש אחד על כן באו בר"ח סיוון ולכן חרה אפו של שאול שלא בא אל סעודת ר"ח אליו וחשבו למורד וגם לו הייתה שייכת סעודת ר"ח ולכן מצינו אצל דוד (ש"א כז, כט) "זבח משפחה לנו".

גם הרמב"ן (בראשית ל"ח, כט) משווה את זרח ופרץ לחמה ולבנה: "...והנה לדעתם היה שם הלבנה לפרץ מפני מלכות בית דוד והיו תאומים כי הלבנה מותאמת בחמה... וזהו מאמרם בקידוש החודש דוד מלך ישראל חי וקיים, והמשכיל יבין."⁴

תולדות פרץ - גבורה

רבים מבני פרץ הם גיבורים ובני חיל ולהם יאתה המלוכה. בועז - "ולנעמי מודע לאישה איש גיבור חיל ממשפחת אלימלך" (רות ב', א).
על ישי מביאה הגמרא במסכת יבמות עו, ע"ב: "שהיה נכנס באוכלוסא ויוצא באוכלוסא" וברש"י: "שזר על ששים ליצוא". וברש"י דבה"א ב', יג ד"ה "ואישי הוליד את בכורו": - "מלל א' כלומר איש גיבור מילי". גם בני צרויה אחותו של דוד היו גיבורים ואנשי חיל "ובני צרויה - אישי ויואב ועשהאל" - יואב שר צבא דוד לוחם ללא חת והרבה סיפורי גבורה מובאים בשמואל ב' על יואב במלחמותיו.

דוד המלך עצמו "איש יודע נגן וגיבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר, ואיש תואר וה' עימו" (ש"א ט"ז, יח). וכבר במעלליו התנכר נער כפי שמספר הוא עצמו לשאול "גם את הארי ואת הדוב היכה עבדך". ומכוח זה יצא נגד גלית הפלשתי והרגו "ויחזק דוד מן הפלשתי בקלע ובאבן". גם בני ישי אחי דוד היו ראויים למלוכה מצד גובה קומתם ובשל כך חשב אותם שמואל ראויים למלוכה עד שאמר לו ה' "אל תבט אל מראהו ואל גבה קומתו" והם ירדו למלחמה כנגד גלית "וילכו שלשת בני ישי הגדולים הלכו אחר שאול במלחמה" (ש"א י"ז, יג). ובדברי חושי הארכי לאבשלום (שמואל ב' י"ז, ח): "אתה ידעת את דוד עבדך ואת אנשיו כי גיבורים המה ומרי נפש ואב"ך איש מלחמה ולא ילין את העם".

תולדות זרח - חשיבות, חכמה, נבואה וכהונה

לעומת בני פרץ שהיו אנשי מלחמה וגיבורי חיל כיאה למלכים היו בני זרח חכמים ואנשי מעלה ובדה"א ב', ו: "ובני זרח זמרי ואיתן והימן וכלכול ודרע כולם חמישה" וברש"י ד"ה איתן הימן כלכול דרע: "כולם צימי לוד וצימי שלמה היו והיו חכמים צימרי". ובגמרא ביבמות עו, ע"ב: "וכראות שאול את דוד יוצא לקראת הפלשתי אמר אל אבנך שר הצבא בן מי זה הנער". ומסבירה הגמרא ששאלתו הייתה אם מפרץ אתי אם מזרח

4. על הקשר בין הירח לדוד המלך במאמרה של סימה שהם "בין דוד המלך לראש חדש" בינתיבי מרחבים", ה' אלול תשנ"ו.

אתי. "אם מפרץ אתי, מלכא הוי שהמלך פורץ גדר לעשות לו דרך ואין ממחין בידו. אם מזרח אתי, חשיבא בעלמא הוי".

וברד"ק בשמואל אי י"ז נה: "זרח אדם חשוב מלשון אזרח. ובתנחומא ישן, וישב כ"א: "פרץ זה מלכות זרח זה כהן" ובבמדבר רבה י"ד יב: "אילים חמישה כנגד איתני עולם זמרי ואיתן והימן וכלכול ודרע כולם חמישה" ובסנהדרין מד: "בני זרח מזומנים לעולם הבא כולם חמישה - כולם חמישה הם לעוה"ב" ואף נבואה לא פסחה על זרח מבני זרח נתנבאו במצרים (סדר עולם רבה כ מהרז"ו ויק"ר ט', א ובמלבי"ם דה"א ב', ו). הרי שמזרח יצאו חכמים נביאים ואיתני עולם ולא גיבורים.

חכמה מול גבורה

אפשר לראות בתאומים שילדה תמר ליהודה השלמה של ניגודים, כשזרח מסמל חכמה, ופרץ - גבורה. הלידה המיוחדת של זרח שהוציא את ידו ואח"כ גבר עליו פרץ מסמלת את המתח בין החכמים לבין הגיבורים בעם ישראל, שנועד לספר תהילות ה' בעולם וכוחו אינו בחרבו אלא בפיו. אנשי החכמה והאור הזורח אינם רואים בגבורה מעלה יתירה. החמה השלימה מתבוננת בלבנה הפרוצה במבט של עליונות, כי החכמה עומדת מעל הגבורה. וזו משמעות היציאה של זרח לפני פרץ. אולם הקבי"ה הכריע שמלכות המשיח תצא דווקא מפרץ ולא מזרח, כי המלכות זקוקה לגבורה כדי להשליט את משפטי ה' בחיי האומה.

המשיח הוא מלך ההולך בתורת ה' וכופה את כל ישראל לילך בה ולחזק בידקה (רמב"ם הלי מלכים פ"א). ולכן חכם גדול כר' עקיבא הוא זה שמצביע על בר כוכבא הגיבור המושיע את ישראל מיד צריהם ואומר עליו "דין מלכא משיחא ולא על אף אחד מגדולי החכמים שהיו בדורו".

החכמים שהיו במשפחת זרח שזכרו בדברי הימים בימי דוד יתכן שלא קיבלו לגמרי את מרותו ועליונותו של דוד בהיותו שייך לגיבורים ואנשי חיל מבית פרץ ויתכן שבסתר ליבם קיוו שבדמדומי מלכות דוד תעבור המלוכה בבית יהודה אל החכמים ולא אל הגיבורים.

שלמה בגבעון

בגבעון נראה ה' אל שלמה: "ויאמר אלוקים שאל מה אתן לך". ושלמה מבקש "לב שומע לשפוט את עמך להבין בין טוב לרע... וייטב הדבר בעיני ה' כי שאל את הדבר

חזה... הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ואחרריך לא יקום כמוך". (מל"א ג', ה-יב) וברלב"ג: "רמז לו שחכמתו תהיה גדולה מחכמת דוד וחכמת המלך הבא אחריו". ובמלכים א' ה', ט-יא: "ויתן אלוקים חכמה לשלמה ותבונה הרבה מאוד ורוחב לב כחול אשר על שפת הים ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם ומכל חכמת מצרים, ויחכם מכל אדם מאיתן האזרחי והימן וכלכול ודרדע בני מחול". ולכאורה פסוק זה המפרט את שמות החכמים הללו מיותר, כי הרי בפסוק הקודם מתארים את גודל חכמתו מעל כל חכמי הדורות ומדוע צריך לפרט את שמות החכמים הללו?

ברור ששמות אלו הם בני זרע הנוכרים בדברי הימים. ואיתן האזרחי זהו איתן הזרחי וכך מתרגם תרגום יונתן בן עוזיאל: "איתן בר זרע, ודרע הוא קיצור של דרדע (ויתכן ששמו שונה במלכים כדי להביע את גודל חכמתו דרדע מלשון דעת). בני מחול יתכן שזה שם אימם שהייתה אשה חשובה, או נקראו על שם חמול שהיה ממשפחת פרץ (כך מעלה ד"ר מ' זיידל ב"דעת מקרא" במלכים).

בשל יתור זה דרשו חז"ל (ילקוט שמעוני ב', קעח) שמות אלו על שם גדולי עולם "ויחכם מכל אדם" זה אדם הראשון שקרא שמות לכל בעלי החיים. איתן האזרחי זה אברהם שנאמר "משכיל לאיתן האזרחי" והימן זה משה רבנו שנאמר "בכל ביתי נאמן הוא" וכלכול זה יוסף שעליו נאמר: "ויכלכל יוסף את מצרים". דרדע הוא דור המדבר שהיו כולם מלאים דעה. בני מחול שנמחל להם מעשה העגל.

אולם אפשר להסביר זאת שכאן רצה הכתוב להדגיש את מעלת חכמת שלמה שהיה בן פרץ ונצר לשושלת הגיבורים, אולם לא היה מקובל על בני זרע החכמים ולכן ביקש שלמה חכמה כדי שיכירו כולם במעלתו ועם קבלת החכמה האלוקית בבמה בגבעון נתפרסם כחכם מכל אדם - מכל חכמי העולם העתיק בני קדם ומצרים. אולם יתירה מזאת, עכשיו הוכר גם על ידי בני זרע החכמים בדורו והודו גם הם במלכות הבאה מזרעו של פרץ בהיותה חכמה אף יותר מבני זרע הידועים כחכמים.

חכמת שלמה

על אף שהכתוב מתאר את בקשת שלמה לחכמת המשפט ולניהול העם בלבד: "לב שומע לשפוט את עמך" קיבל שלמה חכמה גדולה יותר מאשר ביקש, והוא קיבל חכמת אלוקים במשמעות נרחבת ביותר של כשרון מעשה, ידע נרחב בכל תחומי הבריאה, כושר ביטוי ופתרון חידות של חכמי אומות העולם.

והכתוב במל"א ה', ט-יד מתאר זאת בהרחבה: "ויתן אלוקים חכמה לשלמה ותבונה הרבה מאוד ורוחב לב כחול אשר על שפת הים" ובפסוק כ"ו: "וה' נתן חכמה לשלמה כאשר דיבר לו" (בחלום) ושם מדובר על חכמת הבנין וארגון העבודה לקראת הקמת ביהמ"ק. ובפרק י', ד: "ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה והבית אשר בנה ומאכל שולחנו ומושב עבדיו ומלבושיהם ומשקיו ועולתו... ולא היה בה עוד רוח". גם כאן מדובר על חכמת הבנין וסידורו הפנימי. ויתכן ששלמה ביקש חכמה רבה בכל שטחי המעשה והרוח והכתוב צמצם את הבקשה לחכמת המשפט שנצרכה לו באותה שעה כפי שהתפרסם ב"משפט שלמה".⁵

שלמה - שמש וירח

גם בעולם הדימויים רואים את שלימותה של מלכות שלמה. מלכות דוד נמשלה לירח כפי שהזכרנו והירח הוא אור פורץ. בימי שלמה התמלא אורה של לבנה: "וכתיב ותרב חכמת שלמה וקיימא סיהרא באשלמותא" (זוהר, ויצא דף קט) והלבנה במילואה דומה לשמש ולא לירח שאורו פרוץ. וראויה מלכות שלמה להיות נמשלת לשמש ולירח בהיותם נקראים מושלים: "את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה" (בראשית א', יז). וכך גם הבינו אחי יוסף את חלום אחיהם על השמש והירח שמשתחוים לו בהבינם שהוא רוצה להיות המושל (בראשית ל"ז, ט).

ובתנחומא "אלה תולדות השמים והארץ", אמר רבי ברכיה ורבי חלבו בשם רבי שמואל בר נחמן כל תולדות שבתורה חסר ו' חוץ מזה "ואלה תולדות פרץ" ששניהם מלאים אמר רבי יודא הלוי בר שלום ו' זו (במילה תולדות) כנגד ששה דברים שחסר הקב"ה מאדם הראשון לאחר שחטא ואלו הן זיו פניו וקומתו וחיייו ופירות הארץ ונטרד מגן עדן וחמה ולבנה. ואין חוזרים לתיקונן עד שיבוא בן פרץ שתולדות פרץ מלא. וחמה ולבנה מנין דכתיב "והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים".

גם בתהילים בפרק ע"ב משורר דוד על שלמה "משפטיך למלך תן" וברש"י: על שלמה זנו התפלל תפילה זו שצפה צרות הקודש הוא עתיד לשאול מאלת הקב"ה לצ להבין לשמוע משפט. ושם מדמה דוד את שלמה לשמש וירח "וייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים" וכן "יהי שמו לעולם לפני שמש ופני שמו". ובתהלים פ"ט שכותרתו "משכיל

5. על חכמת שלמה העצומה, הקשר שלה לבנין בית המקדש ומדוע הוצנעה והוסוותה והודגשה רק חכמת המשפט עיין במאמרו של יואב ברזילי, מגדים י"א, עמוד 83.

לאיתן האזרחי" מביא רש"י: "הוא אמל ממניקה לחים המטוריים שהזכיר אותם צתהלים פ"ח": "משכיל להימן האזרחי" - מבני זרח בן יהודה היה שהוא מיוחס יובני זרח זמרי ואיתן והימן וכלכול ודרע כולם חמישה' היו חכמים גדולים כמו שנאמר בשלמה "ויחכם מכל האדם מאיתן האזרחי והימן וכלכול ודרדע בני מחול ויסדו מזמורים ונקבעו בספר תהלים לכך נקראו בני מחול". ובפרק זה המדבר על נצחיות מלכות בית דוד משורר דוד בשם ה': "אחת נשבעתי בקודשי אם לדוד אכזב. זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי. כירח יכון עולם ועד בשחק נאמן סלה".⁶

שלימות זו של שמש וירח רומזת לכוחות הכפולים של החכמה והגבורה שזכה להם שלמה בהיותו גיבור ומלך מבית פרץ - ע"ש הלבנה וחכם כבית זרח - על שם זריחת השמש ואור החכמה. ולכן ראוי שלמה לשבת על כסא ה' למלך כששלימות החכמה והגבורה התמלאה בדורו, וניתקן גם קלקול המאורות מימי הבריאה כדברי הפסוק: "והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים" (ישעיהו ל', כו).

6. ר' יצחק עראמה ב"עקידה" פרק ל"א מוצא גם הוא את שלימותה של מלכות שלמה בדוגמת שני המאורות: "ועתה ראה כי המלך שלמה בחכמת ה' אשר עליו ראה להועיל הכנסת בית המלכות חודש אחד לשבט להיותו סובב כל השבטים בשנה אחד כמו שהחמה סובבת בכל י"ב מזלות ע"י האופן בזמן ההוא בעצמו ואמר (מל"א ד') ו"לשלמה שנים עשר אלף ניצבים על כל ישראל וכלכלו את המלך וכל ביתו חדש בשנה והיה על כל האחד לכלכל". ובחינה זאת עצמה נאמר עליו "כירח יכון עולם" (תהילים פ"ט) כי במה שיכלכל כל אחד מהם חודש אחד ונמצא שסבב כולם בחודש אחד כמו שהירח סובב בכל המזלות בזה הזמן בעצמו ונמצא המלכות דוגמת שני המאורות".